

А. Колодний (Київ)

УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ РЕЛІГІЗНАВЦІВ ЯК ПРАКТИЧНО-ДІЮЧА СПІЛЬНОТА

Будь-яка наука не має бути річчю-в-собі, якоюсь закритою системою знань, що розвивається лише на власному мислительному підґрунті і в замкнених, відгороджених від реалій життя дослідницьких спільнотах. Вона не повинна служити полем для міркувальних витребеньок, до чого нині вдається дехто переважно з релігієзнавчої молоді (за віком і часом присутності в релігієзнавстві), влаштовуючи інтернетні баталії, самозакохано хизуючись при цьому тим (як самі гадають), що дивіться: он який я розумний, як я можу розправлятися навіть з релігієзнавчими авторитетами і ветеранами. А праць наукових такі критикани мають мізер і не виявляють навіть якусь свою здатність з їх написання. Хіба що (і це вважають наукою) рахують те, а який відсоток становлять публікації Відділення релігієзнавства і чого це воно хизується тим, що нібито є єдиною академічною установою з релігієзнавства, бо ж, дивись, у Львові в Музеї історії релігії є навіть Інститут (не то що Відділення) релігієзнавства. Релігієзнавча поросль площиною своїх публікацій нині часто обирає лише інтернетівські сторінки, стає на шлях пошуків і переживування (благо якщо ще з посиланням, а в більшості випадків шляхом крадійства) того, що вже хтось сказав. Але зауважу: критикувати когось в науці надто легко, а ось творити щось своє в ній не просто і не всім під власний розум. Може тому, враховуючи останнє, О.Пушкін ще свого часу зауважив: «Хвалу и клевету приемли равнодушно и не оспаривай глупца». Не будемо! Хай самозакохано вдовільняються!

Об'єкт релігієзнавчих досліджень – це реально діючі спільноти різних конфесій, їх духовне продукування. Чи часто зустрінеш нині на богослужіннях в храмах і молитовних будинках молодих (та й зрілих) релігієзнавців, чи черпають вони для себе дослідницьку інформацію із чисельних конфесійних видруків, майже чотирисотневої лише в Україні поширеної релігійної періодики, з тих конфесійних передач, які десятками йдуть в радіо- і телеєфірі, виголошуються на сайтах Інтернету. Визнаю, що обізнаність наших навіть молодих дипломованих релігієзнавців із сучасними конфесійними виявами релігії надто бідна. Більшість з них не мають вищої релігієзнавчої освіти, їх пізнання релігійного феномену обмежене тим, що дав їм свого часу

двадцятигодинний вузівський курс з релігієзнавства. Питаю інколи молодих, чим відрізняється Українське Православ'я від Московського, баптизм від адвентизму чи п'ятидесятництва, адвентизму від єговізму, яка особливість премодерну, модерну і постмодерну в християнстві, в чому своєрідність східних вірочень, неоязичництва, коли і хто писав біблійні книги, як писався Коран, що знаєте про Лева Силенка і його «Мага Віру», питаю про багато чого іншого – відповіді немає.

То ж як можна вважати себе релігієзнавцем, не знаючи релігію у всьому багатоманітті її конфесійних виявів і в її історії. Адже кожна з конфесій – це не якийсь релігійний метелик, а окрема сходинка на шляхах історичного розвитку релігійного феномену. В конфесійно виявленій релігії важливим є те, що інколи може вважатися дрібничкою, не вартим уваги епізодом. Так, лише невеличкий євангельський вислів предтечі Івана, що я вас хрещу водою, а за мною йде той, хто буде хрестити вас духом святим, для п'ятидесятництва і харизматизму є вихідним, інші ж обходять його своєю увагою. А між тим в кожне слово біблійних книг варто вчитуватися, щоб пізнати сутність і природу конфесій, які на їх основі виникали і розвивалися, набули часто світового звучання. Для того, щоб зрозуміти причини появи якихось нових релігійних течій, треба глибоко пізнати історичне тло і віроповчальне підґрунтя цієї новизни, психологію і ментальність тих, хто її сприйняв. І не завжди це вдається. До десятка разів приймав у себе дома Марію Деві Христос після звільнення її з ув'язнення з метою з'ясувати природу Великого Білого Братства, засвідчитися в тому, чи сама Марина Цвигун вірить в те, що вона – богиня. Признаюсь, що мені це не вдалося здійснити. Як відомо, вона вже змінила свій імідж і в Москві постає під ім'ям Вікторії Преображенської як творець якогось езотеричного мистецтва [Див.: Нові релігії України. – К., 2010. – С. 768-776).

Ще Кант писав про річ-в-собі і річ-для нас. Розмірковуючи над цим, ми почали шукати шляхи виходу релігієзнавства за межі дослідницької лабораторії, за «в-собі», шукати тих, кому ми були б затребувані. З молодістю зміною, її релігієзнавчою освіченістю напрацьовувати науковий матеріал, який би був затребуваним, підготувати якусь науково-експертну записку для владних органів за їх проханням чи вказівкою, для освітянських установ праці методичного змісту, для конфесій - з питань толерантизації їх відносин, а то й просто наукового інформування про них, я не відзнаходив можливості. Тому треба було зберегти знаючі релігію кадри. Такими були, як це для декого може виявитися дивним, колишні наукові атеїсти. Вони ж читали в студентській аудиторії роками не стільки якийсь *атеїзм*, а скоріше курси з *історії релігії*, розповідаючи історію конфесій, особливості їх віровчення, обрядової практики тощо. Певне не даремно студенти називали цей предмет коротко «релігія». Вони читали в масових аудиторіях лекції з широко спектру релігійної тематики. Саме в збереженні від розпорошення кадрів, знаючих релігію, і виявилася перша практична функція Української Асоціації релігієзнавців.

Двадцять років тому у мене, автора статті, який дещо раніше від постановня УАР став керівником єдиної в країні автономної академічної релігієзнавчої

інституції – Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ - з'явилася ідея: з метою поєднання у фахову спільноту дослідників релігійного феномену всієї України утворити на базі Відділення Українську Асоціацію релігієзнавців. Асоціація, вірив я, дасть можливість убезпечити від зникнення, можливість зберегти вузівські кадри дослідників релігії після ліквідації наукового атеїзму як обов'язкової навчальної дисципліни. Вже тоді дехто з них у вузах перекваліфікувався на викладача якогось іншого навчального предмету, а дехто, під тиском негативної думки щодо них з боку носіїв активно насаджуваної і утверджуваної повсемірно релігійності, клерикалізації суспільного життя, насамперед у сфері влади, взагалі полишав поле викладацької релігієзнавчої праці і прагнув відійти у непомітність (подеколи так, що й слід їх знайти не вдавалося). Дійшло навіть до курйозу: завершуючи видання десятитомника «Історія релігії в Україні», я присвятив йому тим релігієзнавцям, які відійшли в інший світ. В перелік їх імен в рукописному варіанті десятого тому попали із-за означених вище обставин навіть живі люди. То ж прийшлося бути більш обережним у визначенні долі колег, яких клерикалізація життя загнала в своєрідне «підпілля», хоча в Конституції України сказано не так про свободу релігії, як про свободу совісті, а відтак право не тільки на релігійне, а й позарелігійне світорозуміння.

Як сфера наукового знання, релігієзнавство є багатодисциплінарною, а за об'єктом вивчення, я б так образно сказав, поліконфесійною гуманітарною сферою. В радянські часи ми не мали такої широкоохоплюючої науки про релігію, хоч фрагменти її в тому чи іншому вияві проглядалися у так званому науковому атеїзмі. Нас в Україні тоді ті, хто відав сферою науково-атеїстичних досліджень і з комуністично-партійного погляду визначав їх тематичне поле, орієнтували переважно на вивчення причин існування і визначення шляхів подолання релігійних пережитків. При опійному підході до релігії ставка робилася, зрозуміло, насамперед на виявлення того, що зумовлює живучість релігії і дає можливість долати релігійність. Тут були пошуки її гносеологічних, психологічних і насамперед соціальних коренів, пошуки історичного підґрунтя конкретних конфесійних виявів релігії, віднаходження різних протиріч в їх віровченні, в їх священних книгах тощо.

Російські дослідники, які в соціалістичні роки значилися також як наукові атеїсти, написали й тоді солідні наукові праці про різноманітні конфесії – про християнство взагалі і зокрема про православ'я та католицизм, про іслам і буддизм, праці про священні книги різних конфесій, інші проблеми релігійної історії і релігійного життя. Знявши з них обставинами зумовлене ідеологічне нашарування, маємо значимі наукові доробки. Назву тут хоч би імена російських дослідників Кривельова, Свенцицької, Гордієнка, Угриновича, Яблокова, Левади... Ми в Україну цього не мали. Тут хіба що значимими залишилися праці з гносеології релігії Б.Лобовика та з історії прийняття християнства Руссю М.Брайчевського.

Відтак одним із мотивів утворення Асоціації для мене було прагнення не тільки зберегти релігієзнавчі кадри, а й залучити їх в контекст діяльності

Відділення із всебічного і всеохопного дослідження всього багатотемного комплексу релігієзнавчої проблематики. Здолавши тривалий час домінуючий опійний підхід до релігійних феноменів, своє покликання українські релігієзнавці стали вбачали насамперед в об'єктивному, неупередженому описанні релігійного феномену, його історії і конфесійного різноманіття. То ж необхідність віднайти і мати кваліфіковані кадри для повного дослідження релігійного феномену постала другою передумовою інституалізації Української Асоціації релігієзнавців.

Київський університет ім. Т.Г. Шевченка, який в радянські роки був базовою методологічною і методичною інституцією з викладання у вузах обов'язкового курсу з наукового атеїзму, в роки набуття Україною незалежності, формування нових навчальних планів вузівської освіти виявив якусь незрозумілу байдужість до того, буде чи не буде релігієзнавство у вузах. Кафедру, яка стала кафедрою релігієзнавства, заспокоювало те, що на філософському факультеті читання релігієзнавчих дисциплін як обов'язкових передбачалося факультетською навчальною програмою. Тому за включення Міносвітою України релігієзнавства до переліку обов'язкових навчальних дисциплін мені прийшлося воювати разом із М.Заковичем, який тоді був вже в педінституті ім. М. Драгоманова на посаді зав. кафедрою культурології. І ми свого добилися! Авторитет УАР, яка об'єднала науковців багатьох університетів та інститутів України (а Асоціація відразу ж була надто активною в організації і проведенні різних заходів), в цьому нам значною мірою допоміг. То ж це було ще однією з передумов творення УАР.

Ще один чинник зумовив нашу активність з організації Асоціації. Ми тільки знали (скоріше чули) про успішний розвиток в зарубіжжі такої гуманітарної науки як світське релігієзнавство. Доступу до праць закордонних дослідників феномену релігії, а тим більше безпосереднього спілкування з ними, ми практично не мали. То ж з набуттям Україною незалежності постало питання виходу українських релігієзнавців на зарубіжжя, питання творчої співпраці із зарубіжними колегами, об'єднаними у свої фахові спільноти. І ось саме завдяки утворенню й активній діяльності УАР українському релігієзнавству вдалося вийти у світовий релігієзнавчий простір, з часом прилучитися до діяльності п'яти міжнародних релігієзнавчих асоціацій, зрештою - прийняти для осідку в себе Координаційну Раду з теоретичного і практичного релігієзнавства країн СНД і Балтії. В цьому неабияку активність виявила (та й виявляє нині), скажу образно, релігієзнавчий міністр закордонних справ професор Людмила Филипович.

УАР в перші роки незалежності з певною симпатією сприймали й різні конфесійні спільноти (хіба що за винятком УПЦ МП, яка постійно піддавалася нашій критиці за її проросійську зорієнтованість). Їх представники були присутні (навіть першими особами) часто на організованих нами різних конференціях, семінарах, виявляли себе своїм авторством в багатьох наших наукових збірниках. З релігійними організаціями ми знаходили порозуміння у процесах формування толерантності міжконфесійного життя, в демократизації

державно-церковних відносин. За проханням конфесій нам (що має місце і нині) приходилося готувати для них різні науково-експертні матеріали, просто висловлювати наше бачення тих чи інших релігійних процесів або подій, неупереджено описувати їх. На прохання баптистів ми організували пошук і вивчення у всіх областях України архівних документів про цю конфесію. Опрацьовували ящиками видруки «свідків Єгови». Спали в храмах і споживали їжу в ашрамах Товариства свідомості Крішні. Українські релігієзнавці були причетні до законотворчої діяльності, брали участь в роботі різних комісій державних і громадських інституцій, в організованих ними зустрічах представників різних конфесій.

Все це має місце певною мірою і нині, але вже конфесії здобули закріплені статус їх суспільного буття і діють (чи то самостійно, а чи ж в якихось об'єднаннях) переважно як самодостатні інституції. Вважаємо, що тут ми Асоціацією релігієзнавців свою справу вже зробили, свою суспільно-значиму функцію виконали: Україна стала країною толерантного релігійного життя. Тепер нам варто більше уваги приділити питанням власне свого основного покликання – дослідженню релігійного феномену в його історії і сьогоденному бутті. Тут ми видрукували десятитомник «Історія релігії в Україні». В 2013-2015 роках зусилля релігієзнавців країни зосередимо на підготовці до друку трьохтомної «Української Релігієзнавчої Енциклопедії». З метою усунення наявного дубляжу і дрібнотемності в дисертаційних дослідженнях розробимо перелік тих наукових проблем, на які зорінтуємо увагу науковців-релігієзнавців. Варто нам видати ще «Атлас релігійного життя України», написати «Історію української богословської думки», продовжити видрук вибраних праць мислителів-релігієзнавців української діаспори, зокрема І.Ортинського, Ю.Мулика-Луцика, Д. Ляховича та ін. Варто не лише видруковувати праці наших діаспорних богословів-релігієзнавців, а й вдатися до їх творчого вивчення. Нас має турбувати також доля архівів наших колег, зокрема отця-професора Івана Музички, який тримає в своєму помешканні в Римі низку рукописів лекційних курсів, прочитаних ним в різних навчальних установах протягом років свого життя. Отцю вже понад 90! Когось мала б затурбувати доля архіву митрополита Іларіона (Огієнка), зрештою й архіву отців-професорів Івана Власовського, Юрія Мулика-Луцика, Степана Ярмуса, Дмитра Сеніва.

То ж не голий прагматизм спонукав нас об'єднати дослідників релігії в фахову спільноту, утворити УАР і зареєструвати її Статут в Мінюсті України, не прагнення поїздити за чужий рахунок по світу без якоїсь наступної віддачі спонсору, а прагнення зберегти релігієзнавство як науку і утвердити його як самостійну і обов'язкову вузівську навчальну дисципліну, прагнення зробити його практично зорієнтованим на різні сфери релігійного і громадського життя, а не лише на розповіді про те, які є релігії, яка їх історія, яке вони мають віровчення і обрядову практику. Нами інституалізовано таку галузь нашого фаху як практичне релігієзнавство. За нестандартним планом видруковано фундаментальну працю «Академічне релігієзнавство», підручники з

релігієзнавства П.Яроцького, А.Колодного, А.Чернія, А.Гудими, В.Докаша, інші навчальні посібники, зокрема «Дисциплінарне релігієзнавство», «Конфесіологія релігії», «Релігієзнавство України».

З болем визнаю те, що, як і все українське суспільство, релігієзнавчу його сферу нині певною мірою вразила також корупція, кумівство, злодійство і просто шулерство. Спецради із захисту релігієзнавчих дисертацій Міносвіти з незрозумілих мотивів відкриває в університетах, де в штаті є лише один доктор наук з нашого фаху. Це дає можливість спритним (може й недоосвіченим) пошуківцям уникнути вимогливості спецради Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАНУ. Має місце безсовісне написання дещо більш релігієзнавчо освіченими батьками кандидатських дисертацій своїм дітям (назвемо це релігієзнавчою корупцією, безстидством), переписування українською мовою без посилань у свої дисертації великих текстів з видрукуваних чи в Інтернеті розміщених іншомовних робіт, праць, наявних в бібліотеках зарубіжжя, виготовлення дисертацій, скажу так, «на подножном корму» - лише джерельній базі, наявній в обласній бібліотеці, а то й за оплату. Дисертації подеколи пишуться на основі опрацювання тільки наявних вже інших релігієзнавчих праць, перефразування їх, а не на основі безпосереднього вивчення релігійних феноменів, процесів багатоконфесійного релігійного життя. Збільшення годинного обсягу учбового навантаження викладачів вузів не залишає їм часу для вагомій науковій роботі. Так гробиться водночас і вузівська релігієзнавча наука, і релігієзнавча практика. Не фінансуються наукові відрядження, видрук наукових доробків, придбання бібліотеками релігійної і релігієзнавчої літератури. Припиняється видрук релігієзнавчої періодики. Раніше зник часопис «Людина і світ», рік тому - «Релігійна панорама», животіє ще ваківський кварталник «Українське релігієзнавство», в Чернівцях, Одесі, Полтаві і Львові ще є університетські щорічники. Наукових конференцій з релігієзнавчої тематики побільшало, але коштів на оплату участі в них колеги часто не мають. То ж чи не девальвуємося ми? Чи не залишається позаду «золотий вік» релігієзнавчої науки України? Хто прийде на зміну старшому і середньому поколінню релігієзнавців, бо ж якось не відчувається зацікавленість в своїй участі в релігієзнавчому житті з боку фахової студентської і аспірантської молоді. Нас не хочуть бачити на зустрічах зі студентами фахові кафедри Києва. Чи то в такий спосіб оберігають свій імідж, а чи ж недооцінюють значимість таких заходів? По суті зникли організовані раніше УАР всеохопні літні молодіжні релігієзнавчі табори. Можемо тепер лише добрим словом згадати табори Бучі, Севастополя, Трускавця, Києва при участі в їх роботі і зарубіжної студентської молоді. В організації їх роботи активним був О.Саган, який опісля очолив Департамент у справах релігії і національностей України. Ці школи дали українському релігієзнавству Н.Гаврілову, М.Шкрібляка, О.Кисельова, Л.Владиченко, інших з молоді релігієзнавчої порослі. Хочу при нагоді згадати тут ту велику допомогу, яку надавав нам в організації практичної діяльності УАР і її Центру релігійної інформації і свободи, видруку «Релігійної панорами», проведенні літніх молодіжних шкіл

професор Бригамянського університету (США) Говард Біддулф, який привозив до України групи студентів з американських університетів.

Завдяки включенню релігієзнавства до обов'язкових навчальних дисциплін всіх вузів країни вдалося в низці університетів відкрити релігієзнавчі спеціалізації. То ж хтось (скоріше базова кафедра університету ім. Т.Г. Шевченка) мав би зацікавитися долею їх випускників, а це - сотні молодих фахівців. Де вони нині, яка їхня доля? Чому б не скликати хоч один раз на рік їх на фахову зустріч? За роки незалежності захищено десь біля двохсот релігієзнавчих дисертацій (перелік їх виконавців ми нині складаємо), але куди діваються наші науково дипломовані пошуківці, ми сказати не можемо. Дехто з них пішов у релігієзнавчу безмовність, дехто мав потребу для гонору на кандидатський чи докторський диплом, а тому тепер зайнятий в іншій діяльній сфері і про релігієзнавство навіть не згадує, одержавши до того ж його подеколи «зліва». Маємо намір провести в Києві зібрання випускників – і нашої, і університетської - релігієзнавчої аспірантури Гадаю, що у зв'язку з вилученням релігієзнавства з переліку обов'язкових навчальних дисциплін прийдеться згортати вузівську підготовку релігієзнавців, а відтак закривати кафедри й факультети (спеціалізації) з нашого фаху. Деяку нішу для релігієзнавців знайшли в Чернівецькому університеті: тут релігієзнавчу освіту одержали, скажу так, всі управлінці діючих в області конфесій. Певне що слід змінити зорієнтованість вузівської релігієзнавчої спеціалізації - із підготовки лише викладацьких кадрів на підготовку менеджерів релігійного життя, видавців релігійної літератури, журналістів релігійного профілю, турагентів-релігієзнавців, музейних працівників конфесій, організаторів благодійницької роботи, юристів релігієзнавчого профілю тощо. УАР і Відділення релігієзнавства мали намір утворити при Інституті філософії факультет з саме такої фахової підготовки релігієзнавців, розробили навіть навчальний план з фаху. Тут ми дещо запозичило у колег з Інституту релігієзнавства Ягелонського університету (Краків, Польща). Але із-за деяких організаційних, матеріальних і фінансових проблем нам зрештою прийшлося відмовитися від задуманого.

Нині УАР має 18 своїх обласних осередків, біля півсотні у своєму членстві докторів і півтораєста кандидатів наук. То ж працювати є з ким. Виношуємо ідею утворення на базі УАР комплексних дослідницьких груп, які б поєднували науковців країни, які працюють над спорідненою проблематикою. Вже так під кураторством кандидата філософських наук О.Горкуші об'єдналися філософи релігії. Чому б не поєднати зусилля, скажу так образно, «православників», «католиків» чи «протестантів», дослідників нових релігійних течій чи істориків релігії, свободорелігійників чи дослідників східних релігій... Такі науково-дослідницькі групи ініціювали б проведення відповідних тематичних конференцій, видрук тематичних періодичних наукових збірників. Вони могли б поєднувати у своїй дослідницькій діяльності академічних і богословських релігієзнавців.

Гадалося, що однією із ділянок роботи УАР буде координація дисертаційних досліджень з релігієзнавчої тематики в Україні. Було утворено з

цією метою затверджену Академією наук Координаційну раду з релігієзнавчих досліджень, яку очолив ветеран релігієзнавчої ниви, плідний керівник багатьох докторських і кандидатських дисертацій професор Петро Яроцький. Рада покликана була актуалізувати написання дисертацій із науково і практично значимої тематики, усунути наявну дріб'язковість і дубляж дослідницьких тем, сприяти підвищенню наукової глибини дисертацій, надавати допомогу дисертантам у пошуку джерельної бази з їх тем і видруку їх праць у ваківських виданнях, налагодження консультацій висококваліфікованих фахівців тощо. Проте ВАК України не зреагував на наші пропозиції про включення до списку обов'язкових документів пошуківця виписки з Координаційної Ради. Зрозуміло, що це дещо знецінило роботу останньої, хоч Рада все одно продовжує свою діяльність. До неї постійно звертаються ті, хто працює у сфері релігієзнавства.

Утворення УАР дало можливість поєднати й скоординувати в дослідницькій роботі наукові сили й редакційно-видавничу роботу з релігієзнавства в Україні. За останні 20 років лише з гаслом УАР і Відділення релігієзнавства видрукувано більше 400 праць книжково-журнально-брошурної форми з різноманіття релігієзнавчої тематики, підготовлено біля сотні науково-експертних матеріалів, проведено більше сотні наукових конференцій і круглих столів. Деякі обласні осередки УАР проводять традиційні циклові релігієзнавчі конференції – «Історія релігій в Україні» (Львів, вже 23), Річинські читання (Кременець, вже 8), «Україна-Ватикан» (Івано-Франківськ, вже 6), «Релігія і соціум» (Чернівці, вже 5) та ін. Релігієзнавці України мали груповий виїзд з проведенням конференцій за маршрутом Івано-Франківськ - Львів - Краків - Прага - Мюнхен - Рим - Відень - Будапешт. В Римі конференцію циклу «Україна-Ватикан», при головуванні на ній координатора Колегії єпископів Римо-Католицької Церкви архієпископа Миколи Етеровича, провели прямо в мерії міста.

Українське релігієзнавство стало відомим у світі. В останні десять років лише працівники Відділення релігієзнавства мали більше ста науковцевіездів для участі в релігієзнавчих заходах в понад 30 країнах світу. Тут – США, Італія, Іспанія. Японія, Індія, Польща, Угорщина. Росія, Білорусь, Литва, Сербія, Англія, Канада, Тайвань, Ізраїль, Данія, Бельгія, Австрія та ін. Приймали у себе за ці роки до 150 зарубіжних науковців і працівників релігійної сфери, друкували їх праці у себе і водночас друкувалися в закордонні.

Релігієзнавцям України (визнаємо це) із-за переобтяження багатьма різними видами своєї наукової і практичної діяльності, а також відсутності на те коштів, не вдалося вийти на співпрацю з діючими в зарубіжжі українськими релігійними спільнотами. Тут наявні зв'язки лише з окремим діячами останніх, періодичні зустрічі з ними, переписка. Для викладання в одній із українських протестантських семінарій виїздила до США проф. Л.Филипович. То ж в наших планах організація на серпневому 2013 року (чи наступному) Конгресі Всесвітнього Українства спеціальної секції із запрошенням до участі в її роботі представників всіх діючих в закордонні українських релігійних інституцій, ініціювання розгляду на владному рівні питання про надання необхідної

допомоги в їх діяльності. Держава мала б зацікавитися насамперед питанням ролі Церкви у збереженні діаспорного українства, як це роблять щодо своїх національно-релігійних меншин на українських теренах Ізраїль, Німеччина, Вірменія, Швеція, а найбільше - Росія. Нині українська християнська і рідновірська діаспора переживає глибоку кризу. Своїми власними силами, особливо у зв'язку із зміною поколінь, вона здолати її не зможе. Проте так, як свого часу вона зберегла українство для України, Україна тепер, ставши незалежною державою, має зберегти його для своєї діаспори. Ми почнемо свою діяльність у цій сфері з того, що надішлемо до релігійно-діаспорних інституцій українства наш тематично спеціалізований 9-й том з десяти томника «Історія релігії в Україні», запросимо їх надіслати нам інформативку про себе з метою видруку довідника «Українська релігійна діаспора» [Див. : Релігія і Церква в історії української діаспори. – К., 2013].

Помітну роль у формуванні толерантних міжконфесійних відносин в Україні відіграла співпраця УАР з раніше діючим в Україні Державним Комітетом у справах релігії і національностей. Тривалий час світова громадськість визнавала Україну країною зразковою демократії у сфері свободи совісті, державно-церковних і міжконфесійних відносин. Наших науковців і релігієзнавців-практиків запрошували виступати з досвідом на різних міжнародних форумах, навіть в комітетах ОБСЄ (В.Єленський і Л.Филипович), прилучали до підготовки різних міжнародних докуменів з питань демократизації релігійного життя. При всіх попередніх Президентах України при їх Адміністраціях діяла науково-методична рада з проблем релігійного життя при участі в її роботі провідних релігієзнавців країни (О.Саган, Л.Филипович, П.Яроцький, М.Бабій, В.Климов, С.Здіорук, В.Єленський, М.Закович та ін.). Тодішні зустрічі цих Президентів, зокрема із Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій, були предметними, діловими, зорієнтованими на порозуміння держави і Церкви. Активно діяв до його ліквідації нинішньою владою передбачений Конституцією України спеціальний державний орган із співпраці з релігійними спільнотами.

Протягом майже двадцяти років ми гордилися тим, що діючий Закон України про свободу совісті (прийнятий, до речі, ще в радянські роки) є одним із найбільш демократичних у світі. При співпраці Відділення релігієзнавства та УАР із Державним комітетом/департаментом у справах релігії, при сприянні низки міжнародних правових асоціацій нам вдалося утвердити в Україні найбільш демократичні принципи державно-конфесійних відносин, мінімізувати міжконфесійні протистояння. До цього процесу з часом прилучилася Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій. При участі Міжнародної Асоціації релігійної свободи, Міжнародної Академії свободи релігії і віросповідань, Міжнародної асоціації свободи релігії нам вдалося, починаючи з 1995 року, щорічно проводити міжнародні науково-практичні конференції з питань релігійної свободи із долученням до їх роботи знаних міжнародних експертів і науковців, участі в діяльності конференцій не тільки осіб з областей, які відали у себе питаннями державно-церковних відносин, а й

представників із багатьох в Україні діючих конфесій. На цей час видруковано 16 чисел щорічника «Релігійна свобода», низку тематичних збірників з питань державно-конфесійних і міжконфесійних відносин, упорядковані М.Бабієм збірки міжнародних й українських правових документів з питань свободи совісті та ін. Протягом 10 років видруковувався часопис-щомісячник утвореного при УАР Центру релігійної інформації і свободи «Релігійна панорама» (132 числа). В країні утвердився демократизм сфери державно-церковних відносин, толерантність сфери міжконфесійних відносин. Пригадую, виступаючи на одній з конференцій в Гродно (Білорусь), я розповідав про стан релігійного життя і державно-церковних відносин в Україні, розповідав так, як воно є. Певне, враховуючи те, що в Білорусі ситуація не така демократична, як у нас на той час, керівник їх Комітету у справах релігії звинуватив мене в пропаганді і зняв з трибуни.

Нам здавалося, що чим далі у своєму поступу рухається незалежна Україна, тим демократичнішою мала б бути і сфера її релігійного життя, державно-церковних відносин. Проте за роки президентства В.Януковича сталося все навпаки. Було практично ліквідовано на догоду Московській Церкві передбачений законодавством державний орган з питань релігії і замінено його мізерним департаментом у Міністерстві культури, незважаючи навіть на незгоду з цим Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. Департамент очолили непомітні в релігієзнавчому і правовому світі особи.

У сфері релігійного життя януковичська влада начебто призабула своє національне покликання, стала всіляко сприяти (особливо в Східному і Південному регіоні) проросійській Церкві Московської юрисдикції. Та й іншим воно не могло бути при президентові білорусі, прем'єрові росіянину, фактично ідеологічному міністру єврею та ін., при захопленні керівництва адміністраціями практично у всіх областях вихідцями із зденаціоналізованого промосковського донецького краю, для яких святинями не є ні українська мова, ні українська земля, ні українська пісня, ні українська (не за назвою) церква, ні українські звичаї і традиції, ні знедолена історія українського народу.

Незрозумілим було для нас цілування Президента в день його інавгурації з прибулим до Києва Патріархом тієї чужоземної Церкви, яка обстоює ідею повернення України до єдиної держави з Росією, до якогось подібного свого часу гітлерівському аншлюсу Австрії «руського мира», в якому місце українцям як малоросам і в якому ми вже були й зазнали нищення всього українського, мали колоніальний статус, рухалися до національного зникнення. Йде процес загарбання України Московією без використання хоч в якийсь спосіб гарячої зброї, а з використанням з метою реалізації цієї мети Церкви Московської юрисдикції. Слідуючи цій орієнтації, маємо на місцях (не лише на Сході і Півдні країни, а й в центральному її регіоні) братання януковичської влади з явно неукраїнськи налаштованим єпископатом Церкви Московського Патріархату, антиукраїнськими біляцерковними спільнотами.

Незрозумілою нам є також та байдужість, яку виявляє влада до розгулу в країні проросійських білямосковсько-православних згурбищ, які марширують

під російськими, а то й царськими прапорами вулицями міст Сходу і Півдня, навіть Києва, всіляко ратуючи за відродження імперії Миколи II, протестуючи проти входження України в Європу і закликаючи до якогось нового Союзу з Росією і Білоруссю. Незрозумілим є мовчання нашої влади щодо явно антиукраїнських фашистських заяв правої руки Патріарха Кирила, «спікера» російського православ'я протоієрея Всеволода Чапліна. «Потрібно подумати сьогодні про потужну військову присутність Росії у всіх регіонах, де люди просять захисту від помаранчевих експериментів, від різного роду «кольорових революцій», - наголосив до речі вирощений у Львові піп. – Навіть якщо Росії знадобиться, то росіяни братимуть участь у бойових діях. Цього не потрібно сьогодні боятися: армії потрібно нарешті дати справжню роботу». Нібито відповідаючи на заяву Чапліна про «справжню роботу», архієпископ Августин (Маркевич) з Московсько-Православної Церкви (дивно, але головний капелан УПЦ Московського Патріархату в українському війську), виступаючи на засіданні Всесвітнього російського народного собору, заявив: «Ми очікуємо кроків з боку Росії – як загін, що чекає команди кинутися в бій». Он як! Що то за Августином сформований московський загін, який «готовий у бій», у бій з ким? Як бачимо, Православ'я України політизується. Саме воно в особі активно діючого на Сході і Півдні єпископату УПЦ МП нині є одним із основних чинників розколу України, втягування України в новий Союз України з Росією і Білоруссю, зрештою - ліквідації української незалежності, української державності, бо ж їй на зміну має прийти Російська імперія. Царсько-російське гасло «Православие. Самодержавие. Народность» відзнаходимо на низці промосковсько-православних видруків в Україні. Читайте такі газети і часописи, як «Начало» і «Мир» (Дніпропетровськ), «Триединая Русь» (Харків), «Новороссийский курьер» (Одеса) та ін. (а вони є за десятків років в Бібліотеці релігієзнавця) і в цьому переконаєтеся.

Незрозумілою також є та клерикалізація суспільного життя, до якої вдаються нині владні органи різних рівнів, залучаючи в цей процес в різних регіонах різні церкви (переважно московсько-православну), тоді як в Європі, куди ми прагнемо ввійти, утверджується його світськість. На всьому цьому беззаконні діянь влади наголошує Українська Асоціація релігієзнавців не тільки на київському, а й на обласних рівнях, прагнучи зберегти у повному вияві раніше утверджену в країні свободу совісті.

Складність релігійного феномену вимагає виваженості й делікатності і в ставленні до нього, і в своєму бутті в ньому. Не можна державному чиновнику будь-якого рівня, відчуваючи на рівні свого індивідуального світовідчуття якусь прихильність до певної конфесії, прагнути свою релігійність зробити спільнотною для всього суспільного загалу, не рахуючись при цьому із свободою релігієвияву інших, а разом з тим і свободою на позавіросповідність, з міжнародно визнаною і вже утвердженою в Україні свободою віросповідань. При цьому відбувається не тільки ігнорування закріпленої в Конституції світськості нашої держави, наголошеного відокремлення Церкви від держави, а й Ісусового вчення: «кесарева – кесарю, а Боже – Богові». Новий варіант

ухваленого Верховною Радою з подання служб Президента В.Януковича Закону про свободу совісті повернув Україну до років сталінщини, коли свобода релігії була законодавчо проголошена, а ось свобода віросповідань, рівність конфесійного буття була відсутня. При попередніх владах всі законодавчі документи, що стосувалися релігійної сфери життя, попередньо обговорювалися, експертизувалися в тому числі й УАР та Відділенням релігієзнавства. Тепер же, із свого *проффесорського бачення* влада не знаходить в цьому потреби. Приймають антизакон – каються за його недосконалість і велять доопрацювати... Проте далі цього повеління не йдуть. Як кажуть росіяни: «а воз и поныне там».

Українська Асоціація релігієзнавців у своїй практичній діяльності, у співпраці з конфесіями і органами влади обстоює не відокремлення церкви **ВІД** держави (бо ж це залишає за останньою право втручання в різні сфери релігійного життя), а відокремлення церкви **І** держави, наголошує на партнерстві їх відносин. Водночас ми не можемо погодитися із замкнутістю в членстві Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. За цих умов тоді доречно було б (і УАР це вже ініціює) утворити й Всеукраїнську Раду релігійних меншин, бо ж останні у своєму бутті в українському соціумі мають певне більше проблем, ніж релігійні більшості, вони ж згідно українського законодавства мають повне право на свободу своєї діяльності.

Порівнюючи стан організації релігієзнавчої науки в інших країнах, спілкуючись із зарубіжними колегами, приходимо до висновку (і останні це визнають), що Україна є єдиною країною, яка має таку чітку і злагоджену систему релігієзнавчого життя. В тій же Росії релігієзнавців є багато, але вони із-за взаємоконкуренції та й величезних відстаней ніяк не можуть утворити одну релігієзнавчу інституцію (нині в РФ їх здається чотири). В інших пострадянських країнах релігієзнавці є одинаками. Відтак вони стали тягнутися до нас, до тієї Координаційної ради, яка була утворена на нашій основі із сподіванням на перебирання її кураторства через кожні три роки релігієзнавчою асоціацією іншої країни. Але таких там так і не знайшлося. Російські колеги, які одного разу вирушили з нами по конференційному маршруту Київ-Житомир-Рівне-Львів-Галич-Франківськ-Чернівці, були здивовані тим, що в кожному названому місті ми маємо «своїх людей», що нас по маршруту привітно приймали у себе православні, греко-католики, адвентисти, свідки Єгови, мормони, п'ятидесятники, беручи участь в організованих нами релігієзнавчих заходах. Ми зауважили їм – це реальний вияв українського практичного релігієзнавства, до якого причетна насамперед наша УАР.

До діяльності УАР останнім часом все частіше прилучаються богословські релігієзнавці, представники мислячої української діаспори. Так, отець Степан Ярмусь (Українська Греко-Православна Церква Канади) на днях наголосив, що саме завдяки УАР він став відомим в Україні і заодно пізнав Україну. Відзначимо, що останніми роками все частіше надходять із закордону

заявки на друковану наукову продукцію, яка виходить під грифом Асоціації. Про УАР вже пишуть в різних довідникових виданнях зарубіжжя.

Вище в статті вже було означено низку заходів, які передбачає план роботи УАР на ближні роки (видрукуваний він повністю в УР №65). Додам ще дещо до сказаного. Насамперед проведемо перереєстрацію обласних осередків і активізуємо їх роботу, бо дотепер вона мала переважно доцентрову зорієнтованість. Хочемо провести нараду завідувачів кафедрями і деканів факультутів релігієзнавчої спеціалізації, семінар журналістів, які пишуть з релігійної тематики. Передбачаємо встановлення членства в Європейській Асоціації істориків релігії, організацію виїзду на черговий всевітній Парламент релігій, формуємо релігієзнавчу секцію на четвертому Всесвітньому Конгресі українців (серпень, Львів). На основі видрукуваного двохтомника «Релігієзнавство України» (відп. редактори - А.Колодний і В.Климов) готуємо англomовну книгу з такою ж назвою.

Відтак Українська Асоціація релігієзнавців є не лише науково-дослідницькою, а й практично-діючою спільнотою фахівців значимої нині в Україні сфери гуманітарного знання. Академічність нашого релігієзнавства – це не ворожість його щодо релігії, як це дехто прагне нам приписати. Особливістю його є дотримання світоглядної нейтральності у ставленні до релігійних феноменів, чого немає в богословському релігієзнавстві, яке, маючи певну конфесійну зорієнтованість, певною мірою не сприймає не лише світське, а й іноконфесійне релігієзнавство. Згадаймо, з якою неприязню ставився митрополит Іларіон (Огієнко) до римо- й греко-католицизму. Саме тому ми не є прихильниками ідеї включення до вузівських планів теології як обов'язкової навчальної дисципліни і виступаємо за відновлення обов'язкового статусу релігієзнавства.

В релігієзнавчому пізнанні важливо уникнути двох крайностей – богословської включеності в систему релігійного феномену і прагнення вже, скажемо так, з точки зору релігійної людини говорити про саму релігію та світського критицизму й нігілізму, коли релігійні вияви розглядаються як щось аномальне для людського буття.

УАР та наше Відділення декілька разів ініціювали перед Міносвіти проведення на базі якоїсь його інституції обговорення і навчальних програм, і підручників з релігієзнавства. Адже те релігієзнавство, яке нині викладається у вузах, судячи з наплодженої аматорськи написаної підручкової літератури з фаху, є скоріше конфесійно-інформативним, ніж, власне, науковим. Одні й ті ж положення з приводу феномену релігії, її структури і функцій, історії та конфесійних визначеностей, якими оперували свого часу викладачі курсу з наукового атеїзму, повторюються нині в курсі з релігієзнавства, але вже без опійних оцінок, інформативно. Дехто при цьому прагне похизуватися поданням думок наших колег із Заходу. Варто було б в діючій при Інституті філософії НАНУ вищій філософській школі на декілька заїздів слухачів зібрати лише викладачів релігієзнавчих дисциплін, організувати написання із всіх релігієзнавчих спецкурсів єдиних навчальних посібників.

Спілкуючись із своїми зарубіжними колегами під час своїх неодноразових поїздок за кордон на наукові конференції, автор статті переконався в тому, що в їх творчій лабораторії маємо скоріше справу із творенням ними якихось нових умоглядних конструктів, з новими, витвореними ними, умоглядними поняттями з осягнення релігійних феноменів, а не з власне дійсним науковим аналізом багатоманіття саме сучасних релігійних явищ і процесів. А це має місце тому, що реальний об'єкт нашої дослідницької уваги – жива сучасна релігія і релігійність – існує по суті поза ними, вони з нею безпосередньо не контактують, не мають якогось включеного особистого спілкування. Маємо мислення наздогадки, судження-міркування, а не теоретичне осягнення об'єкту на основі певної емпіричної бази. Тому, як я вище сказав, мене страшить те, що і в нас релігієзнавство розвивається як якась «наука-в-собі». То ж маємо долати релігієзнавство як «науку-в-собі», відходити від інтернетного й цитатного, пустослівного та умоглядного релігієзнавства і переходити до релігієзнавства, яке ґрунтується на безпосередньому знанні релігійних феноменів в їх нинішніх богословських, обрядових та організаційних виявах, до того ж не заочному, а реальному.

Нам треба здолати наявне відмежування релігієзнавства як науки від релігієзнавства як навчальної дисципліни, що спричиняє тематичну й змістовну заостенілість останньої. Нам треба також (і тут є чому повчитися у наших російських і казахських колег – П.Гуревич, М.Писманик, А.Солдатов, А.Артем'єв та ін.) долати ту непорушну окресленість (завершеність) тематичного поля релігієзнавства, яка в своїй структурній основі у нас часто є певним запозиченням із колишнього курсу наукового атеїзму. Треба усвідомити й те, що релігія – це не тільки християнство, а відтак не варто прагнути його особливості переносити на весь релігійний феномен, на всі конфесійні вияви релігійності. Українське релігієзнавство має визнані здобутки в дослідженнях історії, політології та етнології релігії, християнської конфесіології, проблем суспільного буття релігії, свободи совісті. Водночас у нас ще відсутні значимі наукові розробки з філософії і феноменології релігії, з її історіософії, соціології і психології.

Відтак поле для релігієзнавчої праці надто широке, але маємо мало на ньому активно і творчо працюючих. Активізація і урізноманітнення роботи всіх складових Української Асоціації релігієзнавців має цьому слугувати. Нині маємо якесь захоплення організацією конференцій. До того ж, їх проводять з тем, організатори яких їх не досліджують, на полі відсутніх у них з проблеми наукових колективів, праць, навіть провідного доповідача. Сподіваються на заїзд на ці конференції з доповідями гостей і переважно з Києва. Але при цьому не рахуються з фінансовими можливостями запрошених. Так, Академія наук абсолютно не виділяє кошти на наукові відрядження, а зарплата її науковців - мізерна. То ж і маємо зміління релігієзнавчих конференцій. Організатори мають думати про можливе фінансування доїздів і поселення запрошених, видрук за свій рахунок матеріалів конференцій. То ж певне треба долати наявне захоплення конференціями, проводити їх обласними осередками раз в три роки

і з визначеної осередку базової теми. Скоріше осередкам УАР слід не захоплюватися організацією конференцій, а формувати творчі колективи з написання низки монографічних праць, залучаючи до їх написання не лише знаних науковців, а й аспірантів, навіть студентів-дипломників релігієзнавчих спеціалізацій.

Варто вивчити питання проведення релігієзнавчих лекторіїв чи ж то читання лекцій з релігієзнавчої тематики навіть в трудових і навчальних колективах, в лікарнях чи гуртожитках. Релігієзнавці мають виявляти свою активність, виходити із стану «речі-в-собі» в стан «річ-для-нас», тобто бути не тільки мало кому відомим теоретичним релігієзнавцем, а й практичним. Для цього треба проснути і товариство «Знання», і «Просвіту». У нас ще говорять про релігієзнавчу освіту, а ось релігієзнавчу просвіту чомусь не актуалізують. Зрозуміло, що оплата тут не завжди буде, а ось імідж науки зросте. Бо ж там, де не працюємо ми, працюють релігійні проповідники із своїми далеким від об'єктивності, конфесійно заангажованим інформуванням. Формують не толерантність міжконфесійних відносин, право кожного на свої світоглядні уподобання, дають далекі від науки знання.

Анотації

У статті **А.Колодного «Українська Асоціація релігієзнавців як практично-діюча спільнота»** розглядаються ті мотиви, які сприяли утворенню Асоціації релігієзнавців України, розкривається значимість цієї фахової організації у розвитку теоретичного і практичного релігієзнавства. **Ключові слова:** релігієзнавство академічне і богословське, дисциплінарна структура релігієзнавства, релігійне життя, релігієзнавча освіта, практичне релігієзнавство.

В статті **А.Колодного «Украинская Ассоциация религиоведов как практически-деятельное сообщество»** определяются мотивы, способствующие созданию Украинской Ассоциации религиоведов, раскрывается значимость этой специализированной организации в развитии теоретического и практического религиоведения. **Ключевые слова:** религиоведение академическое и богословское, дисциплинарная структура религиоведения, религиозная жизнь, религиоведческое образование, практическое религиоведение.